

Література

Алексахина Т. А. Маскулинность в структуре и семантике фразеологизмов с компонентом «название цветка» / Т. А. Алексахина // Язык. Культура. Общество: сб. науч. тр.: Материалы III Международной научной конференции «Межкультурная коммуникация в современном обществе», Саранск, 16.11.2012 г. / МГУ им. Н. П. Огарева, ИСИ, Каф. лингвистики и межкультурных коммуникаций. – Саранск, 2012. – Вып. 4. – С. 53-56. *Бадмаева Е. С.* Концептуальные пространства маскулинности и фемининности: на материале фразеологизмов и паремий: дисс. ... кандидата филол. наук: 10.02.19 / Бадмаева Елена Содномовна. – Иркутск, 2010. – 193 с. *Зыкова И. В.* Гендерный компонент в структуре и семантике фразеологических единиц современного английского языка: дисс. ... кандидата филол. наук: 10.02.04 / Зыкова Ирина Владимировна. – Москва, 2002. – 219 с. *Кирилина А. В.* Гендерные аспекты языка и коммуникации: дисс. ... доктора филол. наук: 10.02.19 / Кирилина Алла Викторовна. – Москва, 2000. – 369 с. *Капак Ю. М.* Маскуліність у компаративних фразеологічних одиницях в сучасному німецькомовному дискурсі / Ю. М. Капак // Наукові записки. Серія «Філологічна». – Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія». – Вип. 24. – 2012. – С. 108-111. *Ройзензон Л. И.* Лекция по общей и русской фразеологии / Л. И. Ройзензон. – Самарканд: Изд-во СамГУ, 1973. – 223 с.

Джерела ілюстративного матеріалу

Кунин А. В. Англо-русский фразеологический словарь: в 2 кн. / А. В. Кунин – 3-е изд., исправ. – М.: Советская энциклопедия, 1967. – 1264 с. Словник української мови: [в 11 т.] / [за ред. І. К. Білодіда]. – К.: Наукова думка, 1970-1980. – Т. 1-11. Українські приказки, прислів'я і таке інше. / [уклад. М. Номис; упоряд., приміт. та вступ. ст. М. М. Пазяка]. – К.: Либідь, 1993. – 768 с. Larousse: Dictionnaire de français [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.larousse.fr/dictionnaires/francais/>. Oxford advanced American dictionary [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://oaadonline.oxfordlearnersdictionaries.com/>.

УДК 811.112.2'272

АПОЛОНОВА Л.А.

(Запорізький національний університет)

ДІАЛОГІЧНА СЕКВЕНЦІЯ ДИРЕКТИВ ТА ЗГОДА

У статті розглядаються принципи, що визначають організацію діалогічної послідовності директивного висловлювання та згоди.

Ключові слова: директивне висловлювання, перлокутивний ефект

Аполонова Л.А. диалогическая секвенция директив и согласие. В статье рассматриваются принципы, определяющие организацию диалогической последовательности директивное высказывание и согласие.

Ключевые слова: директивное высказывание, перлокутивный эффект.

Apolonova L.A. Dialogical sequence of directive statement and consent. The article deals with the principles governing the organization of dialogue sequences directive statement and consent.

Keywords: directive statement, perlocutionary effect.

У сучасному сприйнятті лінгвістика є невід'ємною від людини, її об'єктом є не тільки мова але і процеси сприйняття та пізнання, соціологічні передумови. Інтерактивні міжсуб'єктні відносини реалізуються в мовленнєвій взаємодії. Кожне висловлювання функціонує в контексті попередніх висловлювань, використаних учасниками інтеракції. Діалогічність мови припускає комплексний зв'язок між окремими репліками в інтеракції, що здійснюється в різних ситуативних взаємозв'язках. Кожне висловлювання є відповіддю або реакцією на попереднє висловлювання. Багато уваги науковців зосереджується на вивченні особливостей функціонування директивних мовленнєвих актів (Е.И. Беляєва, Н.Ф. Гладуш, В.І. Карабан, Л.В. Михайлова, С.В. Мясоєдова, О.В. Нарушевич-Васильєва), на аналізі мовленнєвих актів, що містять згоду або незгоду (І.М. Рудик, Е.М. Андрієвська, І.М. Осовська). Останнім часом у лінгвістичних дослідженнях намічається переорієнтація з розгляду окремих ініціюючих або реактивних мовленнєвих дій, до вивчення співіснування мовленнєвих актів у діалогічній послідовності у вигляді мінімальної комунікативної єдності [Weigand 2003, p. 8; Grein 2007, p.23], де кожен ініціюючий мовленнєвий акт обумовлює появу відповідного реактивного мовленнєвого акту. **Актуальність** наявної статті обумовлена підходом до розгляду секвенції директив-згода як діалогічної єдності, з урахуванням взаємовідносин мовця і адресата спонукання.

Об'єктом нашої статті є діалогічна секвенція директив-згода у німецькій мові, де ініціююча репліка містить директивне висловлювання, а згода є перлокутивним ефектом такого висловлювання. Наше **завдання** полягає у тому, щоб виявити комунікативно-прагматичні фактори, що є вирішальними для виникнення згоди слідувати спонуканню.

Як відзначає В.І. Карабан, «для лінгвістичного опису мовних одиниць релевантним в

першу чергу є опис навмисних і успішно досягнутих перлокутивних цілей, оскільки тільки задуманий і досягнутий результат є частиною акта в будь-якій формі діяльності, ненавмисні наслідки не входять до його структури [Карабан, с. 36].

Згода, або позитивна реакція слухача на директивне висловлення, як відомо, може бути двоякою - вербальною і невербальною. Невербальна реакція досить рідко включає в себе безпосереднє виконання дії, хоча існує один з підтипів директивних мовленевих актів, коли така реакція є природною і закономірною. Мається на увазі дозвіл, коли дозволяється, наприклад, скористатися якою-небудь річчю (*Du kannst die Zeitung nehmen*). Деякі з підтипів директивних висловлювань за визначенням не вимагають згоди виконати дію. До таких підтипів відносяться вищеназваний дозвіл, наказ, інструкція. Для інструкцій очікуваним перлокутивним ефектом є розуміння адресатом її суті, як це відбувається в ситуації, де власниця магазину в'язаних виробів інструктує постійну клієнтку:

(1) *«Sie hätten zu mir kommen sollen, bevor Sie es anfangen. Jetzt ribbeln wir das rasch mal auf - Daniela du wickelst! -, und dann zeig ich Ihnen, wie es geht. Sie dürfen die Fäden auf der Rückseite nicht zu straff spannen, sonst zieht das Muster zusammen. Lieber lassen Sie sie ein bisschen zu löse hängen. Und wenn Sie von einer Farbe zu anderen wechseln, immer die Fäden umschlingen, sonst entstehen Löchlein.»* [...]

„Jetzt kapier'ich's!“, rief die junge Frau erleichtert. [Fischer 1999, S. 52].

Невербальна позитивна реакція є також наслідком директивних висловлювань, спрямованих на психологічний вплив, перлокуцією яких має стати наприклад підбадьорення. У секвенції (2) цар морів Нептун грубувато підбадьорює молоденького матроса, якому за традицією належить пройти нелегкі випробування для посвячення у справжні моряки, а матрос намагається слідувати спонуканню:

„Na, du langes Gestell“, sagt er freundlich und faßt Rudi unters Kinn. „Nu zitter man nicht so wie'n Kalb vorm Stechen.“

Rudi lächelt krampfhaft. (Richter, Die Männer von der „Senegal“, S. 261)

Згода не завжди буває добровільною. Часом адресат бажає дотримати свої інтереси і погоджується виконати дію на певних умовах (3):

(3): *„Sie kommen doch wieder“, flehte Rotschild auf einmal voller Angst und versuchte, Wood am Ärmel zurückzuhalten.*

„Wenn du mir die Wahrheit gesagt hast, Rocky, ja!“ (Prodöhl, Die letzte Meile, S. 209)

Згода з умовою може бути пов'язано не з дотриманням особистих інтересів, а з наявністю об'єктивних обставин, які роблять згоду можливим (4), (5):

(4) *„Willst du auch eine [Zigarette], Maria?“*

„Ja, wenn du noch eine hast“, kommt es leise zurück.“ (Prodöhl, Der Mann, der mit Brüssel telefonieren wollte, S. 54)

(5) *“Na, los! Worauf wartest du dann noch? Setz dich zu uns und spiel mit! Zu dritt ist es lustiger.“*

„Wartet nur, bis ich meine Jacke ausgezogen und meinen Krempel verstaut habe. Dann komme ich zu euch.“ (Fischer, Kinderärztin Dr. Katja Holm, S. 41)

Проста згода найчастіше виражається через проміссів.

(6) *„Ich würde den Efeu von der Veranda wegmachen im Sommer. Sonst können wir nichts sehen, wenn wir hier sitzen wollen und Wein trinken“.*

Stein sagte: „Mach ich“ (Hermann, Sommerhaus, später, S. 115)

У ситуації 6) відповідь дозволяє судити про успішне здійснення перлокутивного акту і досягнення бажаного перлокутивного ефекту. Співрозмовник адекватно декодував зміст репліки мовця, яка представлена у вигляді складного мовленнєвого акту, що включає імпліцитно виражений директив і констатив. У констативі пояснюються причини, з яких необхідно виконати пропоновану дію. Наявність констативу в даному випадку надає спрямованість побажанням, вираженому кондіціоналісом. Уважно вислухавши мовця, адресат подумки погодився з пропозицією директивного висловлювання і тому обіцяє виконати дію.

Положення теорії П.Браун, С.Левінсона про те, що директиви мають «загрозливий для обличчя» характер підтверджується тим, що переважна більшість прикладів нашої вибірки, перлокутивним ефектом яких є згода, супроводжуються спробою збереження обличчя. У наступній секвенції йдеться про в'язня Алкобу, на чие ім'я надійшов наказ про звільнення, але

замість нього на волю втік інший в'язень. Алкоба погрожує поскаржитися високому начальству, якщо його терміново не випустять. Оптимізація директивного висловлювання на ілокутивному рівні (погроза, а не прохання) обумовила досягнення мети. Перлокутивний ефект - згода директора в'язниці, супроводжувана спробою «зберегти обличчя» (*Aber nicht etwa, weil wir Angst vor Ihnen haben, Sondern weil tatsächlich ein Befehl dazu vorliegt*).

(7) *Häftling: «Herr Direktor, ich werde mich natürlich nur dann an den Herrn Oberstaatsanwalt wenden, wenn ich nicht sofort entlassen werde. Ich kann doch schließlich nichts dafür, daß dieser Leblanc unter meinem Namen geflohen ist»*

Direktor: Hören Sie zu, Alcoba, wir entlassen Sie heute...

Alcoba grinste breit. «Na also».

Direktor: ...Aber nicht etwa, weil wir Angst vor Ihnen haben, Sondern weil tatsächlich ein Befehl dazu vorliegt. Sie werden sich täglich auf Ihrem Polizeirevier melden und Lissabon nicht verlassen. [Simmel 1970, S. 187]

Часто, висловлюючи згоду із запропонованою дією, адресат дає свою оцінку цій дії, самому мовцеві, або його поведінці, а також пропозиції висловлювання (8). Такі особливості респонсивної репліки також є прихованою спробою «збереження обличчя». В ситуації (8), заарештований злочинець просить припинити допит, мотивуючи своє спонукання тим, що комісару поліції вже відомі всі обставини справи (*wenn Sie schon alles wissen*). Комісар висловлює згоду, але оцінює попередню репліку як перебільшення (*Alles ist übertrieben*), оскільки злочинцеві ще належить розповісти про інших постраждалих дівчатах на подальших допитах:

(8) *„Hören Sie endlich auf, lassen Sie mich in Ruhe, wenn Sie schon alles wissen.“*

„Alles ist übertrieben, Marquardt, aber die Mädchengeschichten können wir uns ja für die nächste Vernehmung aufheben.“ [Prodöhl 1985, S. 64]

Спілкуючись, люди «торкаються один в одному тієї ж ланки чуттєвих уявлень і понять, торкаються до того ж клавішу свого духовного інструменту, внаслідок чого в кожному встають відповідні, але не одні й ті ж поняття» [Потебня 1993, с. 67]. Часом адресант лише готує ґрунт, щоб почати розмову, але своїм висловлюванням інтригує співрозмовника:

(7) *Marianne: Komm her und setz dich zu mir aufs Sofa, Johan. Ich muß mit dir über etwas reden. Nein, mach nicht so ein erschrockenes Gesicht. Es ist wirklich nichts Schlimmes.*

Johan: Das klingt wirklich bedrohlich. [Bergman 1978, S. 31]

Виниклий в даному випадку додатковий перлокутивний ефект, що забезпечив ефективність інтеракції, не передбачався мовцем заздалегідь. *Ich muß mit dir über etwas reden* являє собою частину мітигаційної стратегії, заяву про намір. Низка подальших висловлювань (ще один директив: *Nein, mach nicht so ein erschrockenes Gesicht* і констатив: *Es ist wirklich nichts Schlimmes.*), виступає у ролі перлокутивних оптимізаторів, за допомогою яких він намагається впливати на перлокутивний ефект. Недостатня інформативність пропозиції (мовець не повідомляє, про що збирається зараз повідомити) інтригує співрозмовника, і саме ця характеристика висловлювання викликає запланований перлокутивний ефект.

Однією з причин виникнення перлокутивного ефекту «згода», може бути наявність в пресуппозиції бажання самого адресата виконати якусь дію в інтересах адресанта. Ілюстрацією вищесказаного є приклад (8), в якому професор не маючи можливості позбутися палаючого бажанням чимось допомогти колеги, нарешті, знаходить для нього доручення і докладно інструктує:

(8) *Da kam ihm eine Idee. „Hör zu, Norbert: Du gehst zur linken Seite, Richtung Garderobe, und wenn du eine blonde Frau mit einem Riesenrückenausschnitt im schwarzen Kleid siehst, dann sagst du ihr, sie soll sich nicht von der Stelle rühren, ich komme gleich. Ich gehe zur anderen Seite, und nachher treffen wir uns hier.“*

Norbert legte die Hand an die imaginäre Mütze, grüßte wie ein Soldat, der einen Befehl entgegennimmt, drehte sich um und verschwand nach links, während Hanno sich nach rechts vorarbeitete. [Schwanitz 2002, S. 16]

Мітигаційна стратегія ввічливості, послідовно реалізована в ситуації (9) за допомогою засобів декількох рівнів, також сприяє досягненню запланованого перлокутивного ефекту згоди. Мовець мітигує своє прохання зверненням (*lieber Doktor*), застосовує умовні включення (*wenn ich darf*), формулює директивне висловлювання в умовному способі (*Ich würde gern,*

wenn ich darf, eben telefonieren):

(9) „*Bitte, lieber Doktor*“, *bat ich*, „*erklären Sie Herrn Hudewenz, was wir möchten. Ich würde gern, wenn ich darf, eben telefonieren*“.

„*Mach ich*“, *sagte Dr. Knopf*, „*schön für den Fall, dass Sie mich mal engagieren müssen*“.
[Martin 2003, S. 193]

За нашими спостереженнями найбільш типізованими є мовленеві варіанти згоди на такі підтипи директива як прохання та пропозиції.

Таблиця 1 Форми вираження згоди.

Аналіз корпусу прикладів, що представляють в інтеракціоному плані секвенцію «директив-згода», дозволяє зробити висновок про існування декількох основних моментів, які можуть вирішально впливати на досягнення згоди:

- 1) адресат *не може* суперечити мовцеві,
- 2) адресат в силу якихось причин *не хоче* суперечити мовцеві,
- 3) мовцеві вдалося сформулювати у адресанта позитивний намір щодо виконання дії;
- 4) адресат вважає виконання дії таким, що входить до кола його обов'язків.
- 5) Адресат *визнає* за мовцем *право* висувати вимоги, просити щось, вказувати і т.д.
- 6) Адресат сам збирався зробити щось подібне (виконання необхідної дії входить в особисті плани адресата)
- 7) *Застосування стратегії оптимізації* директивних висловлювань, сприятливо відобразилось на рішенні адресата щодо виконання пропонованої дії.
- 8) Адресат згоден з пропозицією директивного висловлювання, тобто також вважає виконання дії необхідною.

Таким чином, вищеназвані причини згоди у відповідь на директивне висловлювання мають соціальний характер, та є культурно і конвенційно обумовленими. На наш погляд подальшого вивчення заслугове розгляд діалогічних єдностей, що у інтеракціоному плані є послідовністю директиву та відстроченої дії.

Література

- Потебня А.А.* Мысль и язык: научное издание / А. А. Потебня, Печ. по изд. Харьков, 1913. – Киев: СИНТО, 1993. – 192 С. *Bergman I.* Szenen einer Ehe. Filmszenarium / Bergman I. – 2 Auflage. – Berlin: Verlag Volk und Welt, 1979. – 181 S. *Fischer L.M.* Sanfte Gewalt / Fischer L.M. – Berlin: Kaiser Verlag, 1999. – 180 S. *Grein M.* Kommunikative Grammatik im Sprachvergleich. Die Sprechaktsequenz Direktiv und Ablehnung im Deutschen und Japanischen / Marion Grein. – Tübingen: Niemeyer, 2007. – 444 S. *Hermann J.* Sommerhaus später. Erzählungen / Hermann J. – Frankfurt am Main, Wien: Büchergilde Gutenberg, 1999. – 143 S. *Martin H.* Einer fehlt beim Kurkonzert / Martin H. – М.: Айрис-пресс, 2003. – 256 С. *Prodöhl G.* Der Mann, der mit Brüssel telefonieren wollte // Prodöhl G. Das perfekte Alibi und andere Kriminalgeschichten. – Moskau: Raduga, 1985. – S.112-121. *Richter G.R.* Die Männer von der „Senegal“ / Richter G.R. – Berlin :Verlag Neues Leben., 1986. – 464 S. *Schwanitz D.* Der Campus / Schwanitz D. – Frankfurt/M: Goldmann, 2002. – 383 S. *Simmel J.M.* Es muß nicht immer Kaviar sein / Simmel J.M. – München, Zürich: Drömer Knauer, 1970. – 560 S. *Weigand E.* Sprache als Dialog: Sprechakttaxonomie und kommunikative Grammatik / E. Weigand. – 2 Auflage. – Tübingen: Niemeyer, 2003. – 368 S.

УДК 811.111:81.322.5

БЄЛЯЄВА А. В.

(Запорізький національний університет)

ЯДЕРНИЙ КОМПОНЕНТ ВЕРБАЛІЗОВАНОГО КОНЦЕПТУ ОСВІТА В РІЗНОСТРУКТУРНИХ МОВАХ

Статтю присвячено зіставному аналізу структури та наповнення ядра концепту ОСВІТА. Досліджуються шляхи та засоби його вербалізації в різноструктурних мовах.

Ключові слова: концепт, образ-схема, зіставний аналіз.

Беляева А. В. Ядерный компонент вербализованного концепта ОБРАЗОВАНИЕ в разноструктурных языках. Статья посвящена сопоставительному анализу структуры и наполнения ядра концепта ОБРАЗОВАНИЕ. Исследуются способы его вербализации в разноструктурных языках.

Ключевые слова: концепт, образ-схема, сопоставительный анализ.

Belyaeva A. V. Core Component of Verbalized Concept EDUCATION in Languages with Different Structures. The article focuses on the contrastive study of core components of the concept EDUCATION in English, French, Ukrainian, and Russian languages.

Key words: concept, image schema, contrastive analysis.